

بررسی توانمندی‌ها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی در بخش کهک استان قم

سیمین تولایی - استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی
وحید ریاحی* - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی
حسن افراخته - استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی
احمد شعبانی - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی

پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۰۱/۳۰ تأیید نهایی: ۱۳۹۱/۱۱/۲۵

چکیده

گردشگری روستایی در استان قم که قابلیت ویژه‌ای در گردشگری مذهبی دارد، پدیده‌ای نامتعارف جلوه می‌کند، اما این استان با داشتن ۹۳/۸۸ درصد شهرنشینی، دارای آلودگی‌های هوا و حاشیه‌نشینی و اسکان غیر رسمی در شهر قم است که در گرایش شهروندان به گردشگری روستایی مؤثر است. بخش کهک قم با روستاهای بیلاقی، از مقاصد شهرنشینان برای گردشگری روزانه و گاه موقت چندروزه است. روستاهای مورد بررسی با وجود جاذبه‌های طبیعی و انسانی در بُعد منطقه‌ای، نتوانسته‌اند از فرصت گردشگری پذیرنی موجود برای توسعه گردشگری روستایی و در نهایت توسعه روستا موفق عمل کنند. پژوهش پیش رو با استفاده از روش پیمایشی، کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی و با در نظر گرفتن دیدگاه سه گروه مشارکت‌کننده (گردشگران، مسئولان و خانوار ساکن)، راهبردهایی را برای توسعه گردشگری روستاهای هدف ارائه کرده است. جامعه آماری پژوهش شامل ۸۷۴ خانوار ساکن، بیش از ۱۰۰۰۰ نفر گردشگر سالانه روستاهای مورد مطالعه و ۲۵ مسئول در زمینه گردشگری است که با استفاده از نمونه‌گیری کوکران ۲۶۷ نفر از ساکنان روستا، ۳۰۶ نفر گردشگر و ۲۵ مسئول برای جامعه نمونه انتخاب شده‌اند. یافته‌های پژوهش، کمبود زیرساخت‌های لازم، از جمله مکان‌های اقامتی، پذیرایی، رفاهی و ضعف مدیریت در زمینه توسعه گردشگری را نشان می‌دهد. بررسی نتایج و تحلیل‌ها از افزایش آسیب زیست‌محیطی، به دلیل نامناسب بودن عوامل زیرساختی و ضعف سرمایه‌گذاری در این بخش برای استفاده از آثار مثبت گردشگری روستایی در پیشبرد توسعه روستایی حکایت دارد.

کلیدواژه‌ها: استان قم، بخش کهک، توسعه پایدار روستایی، گردشگری پایدار، گردشگری روستایی، مدل SWOT.

مقدمه

امروزه گرایش ساکنان شهرها برای گردشگری در روستاها افزایش چشمگیری یافته و ساکنان شهرها برای گریز از چالش‌ها و مشکلات شهری و صرف اوقات فراغت به روستاها سفر می‌کنند. این گردشگران که به آنها گردشگران روستایی گفته می‌شود، از محیط طبیعی و جاذبه‌های فرهنگی روستا استفاده می‌کنند. با وجود توجه گردشگران شهری به روستاها، اجرای برنامه‌های توسعه روستایی و توسعه گردشگری روستایی با مسائل متعددی روبه‌رو است. چنین به نظر می‌رسد که راهبردهای گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت‌آمیز نبوده و در سال‌های اخیر، توسعه روستایی مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گرفته است (افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۵: ۳۱). جریان گردشگری به روستاها، زمانی که عوامل زیرساختی و بنیادی، علاوه بر جاذبه‌های طبیعی و انسانی فراهم شود با تداوم و تقویت همراه است. از این رو جریان گردشگری به زیرساخت‌های گردشگری و توسعه گردشگری به مشارکت افراد محلی، پشتیبانی بخش دولتی و سرمایه‌گذاری‌های خصوصی وابسته است (ویکنز، ۲۰۰۶: ۷۹-۷۱). هرچند گردشگری روستایی راه حل نهایی برای تمامی مشکلات نواحی روستایی شمرده نمی‌شود، اما از کارکردهای مهم گردشگری روستایی، توسعه مناطق با پتانسیل‌های گردشگری روستایی است (افتخاری و قادری، ۱۳۸۳: ۲۵). گردشگری روستایی علاوه بر مزیت‌های نسبی گردشگری، می‌تواند آثار اقتصادی مهمی چون، جلوگیری از جریان مهاجرت روستایی، ایجاد اشتغال برای نیروی مازاد کار، تنوع اقتصاد روستایی در کنار دیگر بخش‌های اقتصادی، بالابردن سطوح درآمدهای خانوارهای روستایی و ایجاد تقاضا برای محصولات کشاورزی و صنایع دستی کمک کند (سقای، ۱۳۸۲: ۳). آمارهای سال ۱۹۹۶ در اروپا نشان می‌دهد، ۴۸ درصد از گردشگران خارجی که در مجموع ۶۶۴ میلیون نفر را تشکیل می‌داده‌اند، روستا را برای گذران اوقات فراغت خود انتخاب کرده‌اند و یک‌سوم از مهمان‌سراهای فرانسه در روستاها بنا شده‌اند (معصوم، ۱۳۸۴: ۲۰). درآمد کشور ایران با وجود برخورداری از پتانسیل‌های بسیار بالای گردشگری، ۱/۷۷۷ میلیارد دلار، یعنی تنها حدود یک‌هشتم درآمد کشور ترکیه گزارش شده است (موسوی و کهنمویی، ۱۳۸۶: ۱۳۰).

روستاهای ایران به‌طور طبیعی در مکان‌هایی بنا شده‌اند که دارای جاذبه‌های طبیعت‌گردی هستند و براساس آمارهای ارائه‌شده، از نظر برخورداری از تنوع زیستی و جاذبه‌های متنوع طبیعی در ردیف پنج کشور دنیا و از لحاظ جذب گردشگر، در رده‌های پایین جهانی قرار دارد (استادی، ۱۳۸۳: ۲۵). بنابراین توجه به گردشگری و به‌ویژه برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در روستاهای ایران، ارائه الگوی مناسب ضروری است (حسین‌زاده دلیر و حیدری، ۱۳۸۲: ۴۷).

در بخش کهک استان قم سه روستای فردو، وشنوه و کرمجگان با داشتن توانمندی‌های لازم در زمینه گردشگری، نتوانسته‌اند در زمینه جذب و استفاده از مزیت گردشگری در ایجاد فرصت شغلی، افزایش درآمد و ساخت بنیان‌های خدمات گردشگری موفق عمل کنند؛ به‌گونه‌ای که حضور گردشگران، تنها به‌صورت خودجوش و در عین حال گسترده انجام می‌گیرد. در صورتی که با مطالعه در این زمینه، می‌توان از این فرصت برای توسعه روستاهای گردشگری گام برداشت و پیامدهای مثبت این جریان را تقویت و از آثار منفی، به‌ویژه در زمینه زیست‌محیطی جلوگیری کرد. پژوهش پیش رو به دنبال شناخت بسترها و روش‌ها و نیز موانع توسعه گردشگری در این روستاهاست. سؤال‌هایی که این پژوهش

درپی پاسخ به آنها است عبارتند از: آیا روستاهای فردو، کرمجگان و وشنوه، بنیان‌های محیطی لازم برای گردشگری روستایی و توانمندی‌های لازم برای جذب گردشگر را دارند؟ آیا بین مناسب‌نبودن زیرساخت‌های لازم، از جمله راه و دسترسی به مکان‌های اقامتی و پذیرایی و حضور مؤثر گردشگران، رابطه وجود دارد؟ برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های مطرح‌شده نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای ناحیه در دو بخش عوامل تأثیرگذار درونی و بیرونی با استفاده از یکی از ابزارهای برنامه‌ریزی به نام مدل سوات (SWOT) بررسی شد.

مبانی نظری

مرور ادبیات برنامه‌ریزی گردشگری نشان می‌دهد که تا کنون، چهار رویکرد عمده در مورد برنامه‌ریزی بخش گردشگری وجود داشته است. نخست، دیدگاه رشدگرا که گردشگری را ابزاری برای بهبود شاخص‌های اقتصادی می‌داند. دوم، رویکرد فیزیکی - فضایی که گردشگری را یک پدیده فضایی و منبع مورد استفاده در ساماندهی فضاها دانسته و مورد مطالعه قرار می‌دهد. سوم، دیدگاه اجتماعی که گردشگری را برای شکوفایی بهبود شرایط زیستی جوامع مفید می‌داند و چهارم، رویکرد توسعه پایدار که گردشگری را به مثابه ابزاری توانمند در راستای اجرای سیاست‌های توسعه پایدار مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد و رویکردی جدید به شمار می‌رود.

بنابراین می‌توان گفت از دهه ۱۹۹۰، رویکرد توسعه پایدار گردشگری آغاز شد و مفهوم توسعه پایدار وارد ادبیات گردشگری شد. درپی این تحولات، سال ۱۹۹۲ در کنفرانس مجمع زمین در ریودوژانیرو و به خصوص در قطعنامه ۲۱ آن، برای تحقق توسعه گردشگری پایدار، توصیه‌های مفیدی از سوی WTO به عمل آمد. در قطعنامه ۲۱ این کنفرانس، ارزیابی ظرفیت موجود اقتصادی برای تحقق گردشگری پایدار؛ ارزیابی عوامل محیطی، فرهنگی و اقتصادی از عملیات گردشگری؛ تعلیم و تربیت و آموزش و آگاهی بخش عمومی؛ برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری پایدار؛ ساده‌سازی تبادل اطلاعات، مهارت‌ها، فناوری مربوط به گردشگری پایدار بین کشورهای رو به پیشرفت و پیشرفته؛ ایجاد زمینه همکاری و مشارکت تمام بخش‌های جامعه برای دستیابی به گردشگری پایدار؛ طرح محصولات جدید گردشگری در فرایند توسعه و اندازه‌گیری موفقیت در دستیابی به گردشگری پایدار در سطح ملی مورد تأکید قرار گرفت که بر روند مطالعات و ادبیات گردشگری تأثیر فراوان داشت (یوان.سی.ای.دی، ۱۹۹۲).

درباره توسعه گردشگری روستایی دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. برخی آن را بخشی از بازار گردشگری می‌دانند و بعضی آن را فلسفه‌ای برای توسعه روستایی مطرح می‌کنند. دیدگاه اول گردشگری را به مثابه راهبردی برای توسعه روستایی برخی نواحی دارای قابلیت می‌داند. گردشگری در این دیدگاه دارای پیامد سودمندی برای روستاییان است، از جمله ایجاد اشتغال و افزایش درآمد و در واقع روشی است برای ایجاد تغییرات مثبت در توزیع بهینه درآمد در نقاط محروم و بالابردن سطح زندگی روستاییان (لیو، ۲۰۰۶: ۸۷۸).

دیدگاه دوم گردشگری را به مثابه ابزار و سیاستی برای بازساخت اقتصادی روستا مطرح می‌کنند. این دیدگاه شامل فرایندهای مختلف اجتماعی و اقتصادی می‌شود. با توجه به مفهوم بازساخت که تغییر کیفی از یک وضع سازمانی به وضع دیگر است، ادبیات موجود در خصوص نقش گردشگری در بازساخت سکونتگاه‌های روستایی، نشان می‌دهد که

گردشگری روستایی به منزله راهبردی برای توسعه روستا، از دهه گذشته مطرح شده و هدف آن پاسخ‌گویی به تغییر در سیاست‌های کشاورزی روستایی و بخشی نیز با هدف تغییر در تفکر و عمل صنعت گردشگری بوده است (افتخاری و قادری، ۱۳۸۱: ۲۳). از نگاه دیگر، هدف توسعه پایدار روستایی عبارت است از قابل زیست بودن عرصه‌های زندگی برای نسل‌های فعلی و آینده با تأکید خاص بر بهبود و توسعه مداوم و روابط انسانی و محیطی (شاگری، ۱۳۸۳: ۵۷).

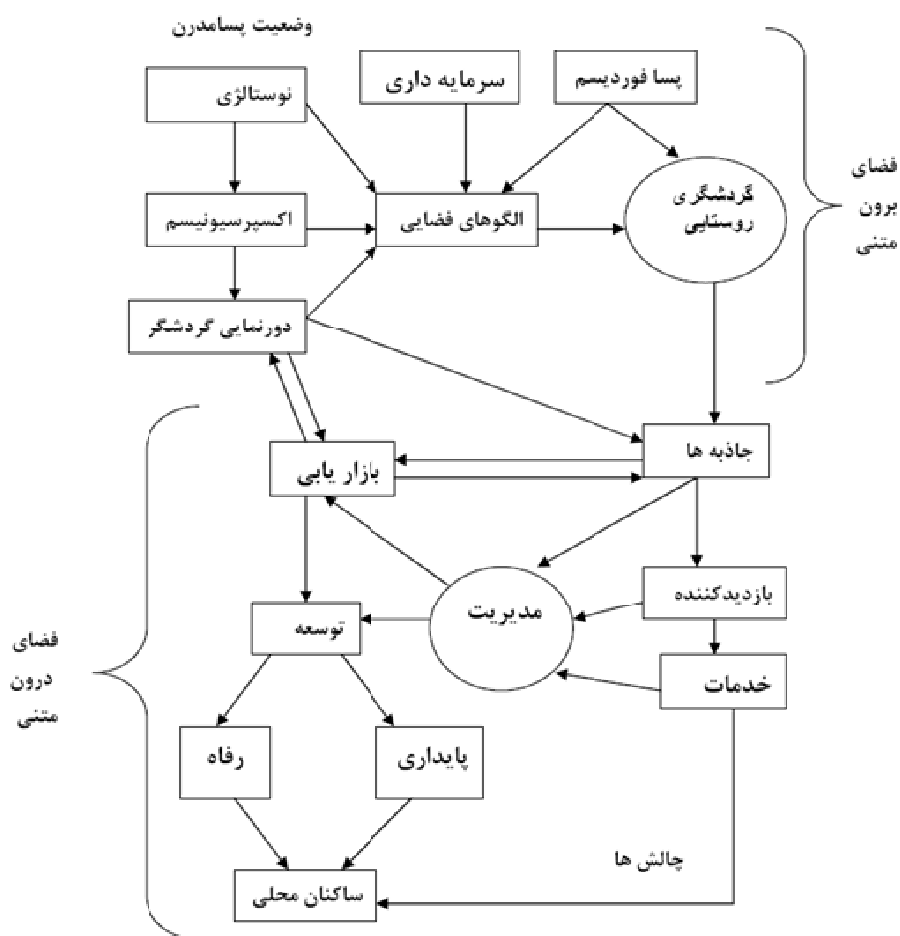
با در نظر گرفتن اصول و اهداف توسعه پایدار و اهمیت توسعه گردشگری پایدار، شاخص‌های برنامه توسعه گردشگری می‌بایست به صورت زیر مورد توجه قرار گیرد:

۱. رشد آهسته و کنترل شده گردشگری؛
۲. تعیین و اجرای نوع روابط توسعه گردشگری؛
۳. مشارکت مردم محلی در فعالیت‌های گردشگری؛
۴. ایجاد ارتباط و همکاری با سایر بخش‌های اقتصادی و محلی؛
۵. بازاربایی دقیق و برنامه‌ریزی شده (قهرمانی، ۱۳۸۶: ۴۸).

بنابر مشخصه‌های فوق می‌توان گفت، میان گردشگری پایدار و توسعه پایدار رابطه طبیعی برقرار است. در این ارتباط، دو نوع رابطه تنگاتنگ آشکار است. نخست گردشگری پایدار، ابزار قوی برای کمک به تحقق توسعه پایدار تلقی می‌شود؛ چراکه به توسعه مشاغل روستایی و اقتصاد محلی روستایی می‌انجامد. سپس، توسعه پایدار پیش‌نیاز گردشگری پایدار تلقی می‌شود؛ زیرا توسعه غیر پایدار می‌تواند کیفیت محصولات گردشگری و خدمات مربوط را تحت الشعاع قرار دهد (تولایی، ۱۳۸۵: ۱۴۰).

متیوس و همکارانش معتقدند، رواج گردشگری شناخته شده در محیط‌های زیستی بین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰ با رشد فزاینده ۱۰۰ درصدی همراه بوده که مناطقی را که از لحاظ تنوع زیست‌محیطی دارای جاذبه هستند را با تهدیدات جدی روبه‌رو کرده است (متا بلانگ، ۲۰۰۶: ۲۳۳). بنابراین یکی از مهم‌ترین پیامدهای گردشگری روستایی آثار زیان‌بار زیست‌محیطی است. در عین حال می‌بایست توجه شود که پیامدهای گردشگری روستایی از ابعاد گوناگون برخوردار است، به‌ویژه برای نواحی روستایی که توان‌های طبیعی و زیست‌محیطی با ارزش تری دارند (علیزاده، ۱۳۸۲: ۵۵).

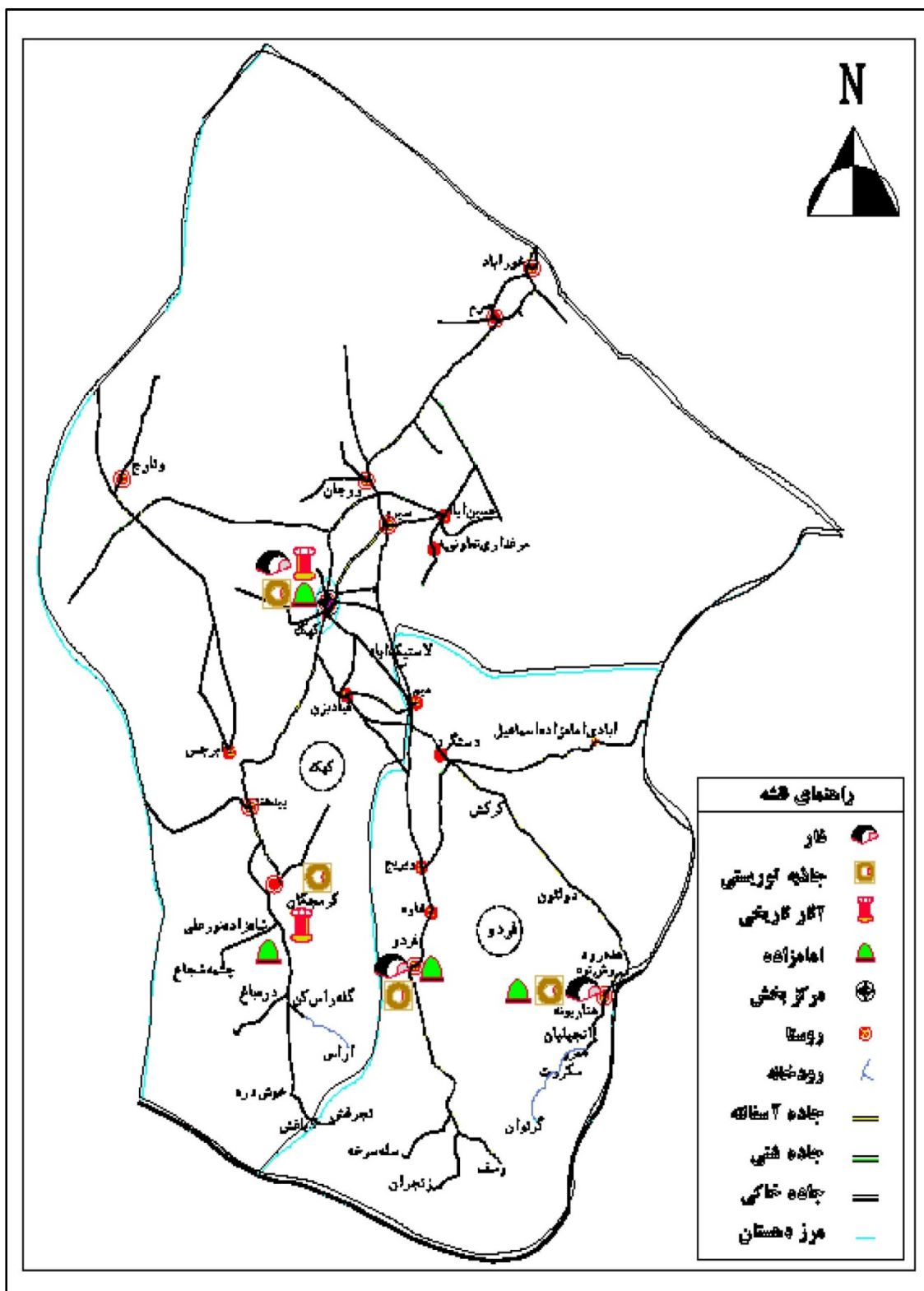
شکل (۱) مدل مفهومی گردشگری روستایی را نشان می‌دهد. در این مدل از گردشگری روستایی، عوامل فضای درون‌متنی (که در داخل سیستم هستند)، همچون، خدمات، جاذبه‌ها و ساکنان محلی، همراه با مدیریت گردشگری روستایی در یک سیستم عمل کرده و عوامل فضای برون‌متنی (عوامل تأثیرگذار بر یک سیستم) نیز، در کارکرد این سیستم نقش اساسی دارند. در چارچوب کارکرد سیستم، وجود جاذبه‌ها برای شکل‌گیری جریان گردشگری، بالا بردن سطوح و کیفیت خدمات و تسهیلات را ضروری می‌کند. روشن است که مدیریت حاصل از این سرمایه‌گذاری، پیگیر راهبرد افزایش تعداد گردشگران و سود حاصل از سرمایه‌گذاری است (سقای، ۱۳۸۲: ۲۱۰).

شکل ۱. مدل مفهومی از گردشگری روستایی (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۲۰۵)

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد بررسی روستاهای بخش کهک استان قم است. بر اساس تقسیمات جدید سیاسی، استان قم از یک شهرستان و پنج بخش به نام‌های (۱) بخش مرکزی؛ (۲) بخش کهک؛ (۳) بخش سلفچگان؛ (۴) بخش خلجستان و (۵) بخش جعفرآباد تشکیل شده است (سالنامه آماری قم، ۱۳۸۵: ۲۸). بخش مورد مطالعه در این پژوهش، بخش کهک (یا نوفل لوشاتو) از توابع شهرستان قم بوده و روستاهای مورد بررسی شامل فردو، وشنوه و کرمجگان (شکل ۲) که بر اساس بررسی‌های مقدماتی و شناخت اولیه، بیشترین قابلیت گردشگری روستایی را داشته‌اند، از دو دهستان کهک و فردو انتخاب شده است (جداول ۱ و ۲).

مقیاس نقشه: ۱:۴۰۰۰۰۰

شکل ۲. نقشه روستاهای هدف در محدوده مورد مطالعه

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیتی روستاهای هدف در بخش کهک

عنوان	تعداد خانوار	مرد	زن	جمع
بخش کهک	۳۳۹۷	۶۰۵۶	۵۷۹۹	۱۱۸۵۵
روستای فردو	۲۳۰	۳۶۹	۳۶۳	۷۳۲
روستای وشنوه	۱۳۸	۲۰۱	۲۰۴	۴۰۵
روستای کرمجگان	۵۰۶	۸۳۱	۸۱۲	۱۶۴۳

منبع: سرشماری سال ۱۳۸۵

جدول ۲. جاذبه‌های گردشگری روستاهای فردو، وشنوه و کهک

جاذبه	نوع جاذبه	قابلیت
جاذبه‌های طبیعی	اقلیم	آب‌وهوای مناسب این روستاها در فصول گرم تابستان، به دلیل قرار گرفتن در نقاط کوهستانی.
	توپوگرافی	وجود ارتفاعات بلند همچون الوند، سه شاخ، هلیل، زاغر و برف‌انبار با ارتفاع بالای ۲۰۰۰ متر.
	غار	وجود غارهای چال غار، غار فریمه و سالمستان در روستاهای منطقه.
	هیدرولوژی	وجود تعداد زیاد چشمه در روستاهای مورد مطالعه مانند: همینا و دره زروا و رودخانه‌های فصلی وشنوه و فردو و همچنین قنات.
جاذبه‌های انسانی (فرهنگی)	پوشش گیاهی	باغ‌ها
		گل و گیاهان دارویی
	امامزاده‌ها	وجود امامزاده‌های متعدد که هر یک با بناهای مذهبی به دوره‌های صفویه و قاجاریه مربوط می‌شود، مانند امامزاده نورعلی (ع)، هادی (ع).
	مراسم‌ها	مراسم ویژه مذهبی در ایام محرم، شامل تعزیه و نوحه‌خوانی که باعث جذب گردشگر از سطح استان می‌شود.
صنایع دستی	قالی و قالیچه.	

منبع: مطالعات میدانی نگارنده

روش پژوهش

هدف از پژوهش پیش رو، بررسی بسترها و بنیان‌های گردشگری روستایی در سه روستای مورد مطالعه در بخش کهک استان قم و ارائه راهکارهای توسعه گردشگری در این ناحیه است. از این رو، گردآوری اطلاعات از طریق مشاهده، پرسش‌نامه و مصاحبه انجام گرفته است. جامعه آماری این پژوهش شامل بیش از ۱۰۰۰۰ هزار گردشگر که در طول سال به این ناحیه روستایی مراجعه می‌کنند و همچنین ۸۷۴ خانوار روستایی و ۲۵ نفر از مسئولان مرتبط است. حجم جامعه نمونه از سه گروه گردشگران ۳۰۶ نفر، خانوارهای ساکن روستاهای مورد مطالعه ۲۶۷ نفر و ۲۵ نفر مسئول مرتبط با فعالیت‌های روستایی در منطقه انتخاب شده است. روش نمونه‌گیری در پژوهش حاضر با استفاده از فرمول کوکران صورت گرفت. دلیل اصلی انتخاب روستاهای نمونه در میان روستاهای بخش کهک، قابلیت‌های گردشگری این روستاها است و توزیع پرسش‌نامه‌ها که با روش پرسش‌نامه بسته تهیه شده، در میان گردشگران و نیز در میان خانوارهای ساکن با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی بوده است. پس از تکمیل پرسش‌نامه و بررسی روایی داده‌های گردآوری شده، از مدل

سوات برای تدوین راهبرد و ارائه راهکارها استفاده شده است. در این مدل چهار مفهوم قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها بنیان اصلی را تشکیل می‌دهند که متأثر از عوامل اثرگذار درونی (داخلی) و بیرونی (خارجی) بر گردشگری روستایی در ناحیه مورد بررسی در نظر گرفته شده است.

بحث و یافته‌ها

الف) عوامل مؤثر بر گردشگری

عوامل تأثیرگذار در استراتژی گردشگری روستاهای ناحیه مورد مطالعه، در دو گروه داخلی و خارجی قابل بررسی و طبقه‌بندی است.

۱. عوامل مؤثر درونی: برای شناخت عوامل درونی (داخلی) ناحیه روستایی، از نظر نقاط قوت و ضعف در چهار جنبه اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، زیست‌محیطی و سازمانی، مورد بررسی قرار گرفته است. نقاط قوت و ضعف داخلی در دسته فعالیت‌های کنترل‌شدنی سیستم قرار می‌گیرند که سیستم آنها را به‌طور عالی یا بسیار ضعیف انجام می‌دهد. یکی از فعالیت‌های اصلی و ضروری مدیریت راهبردی این است که نقاط قوت و ضعف سیستم را شناسایی و آنها را ارزیابی کند. سیستم‌ها می‌کوشند راهبردهایی را اجرا کنند که نقاط داخلی تقویت و ضعف‌های داخلی برطرف یا بهبود یابد (آرپرد، ۱۳۷۹: ۳۶).

۲. عوامل مؤثر بیرونی: برای شناسایی عوامل بیرونی (خارجی) ناحیه روستایی، فرصت‌ها و تهدیدها در چهار جنبه اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، زیست‌محیطی و سازمانی، مورد بررسی قرار گرفته است. مقصود از فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی، رویدادها و روندهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بوم‌شناسی، محیطی و سیاسی هستند که می‌توانند به میزان زیادی در آینده موجب منفعت یا زیان سیستم شوند. فرصت‌ها و تهدیدها، به میزان زیادی خارج از کنترل سیستم هستند.

ب) تحلیل نقاط قوت و ضعف درونی و فرصت و تهدید بیرونی

با توجه به مجموعه عوامل تأثیرگذار بر گردشگری روستایی محدوده مورد مطالعه، می‌توان گفت که ده عامل داخلی تأثیرگذار در گردشگری روستایی به‌منزله نقاط قوت روستاهای مورد مطالعه، در مقابل هشت مورد نقاط ضعف قرار دارد و هشت عامل بیرونی تأثیرگذار در گردشگری روستایی به‌منزله فرصت، در برابر شش تهدید قرار دارد (جدول ۳). در مجموع تعداد هجده نقطه قوت و فرصت مزیت‌ها و چهارده نقطه ضعف و تهدید، محدودیت‌ها و تنگناهای پیش روی روستاهای مورد مطالعه برای توسعه فعالیت‌های گردشگری است. در جدول (۳) مجموع وزن‌های داده‌شده برآمده از فراوانی‌های پرسش‌نامه، میانگین وزن و هر یک از ابعاد چهارگانه از دیدگاه گروه پاسخ‌دهنده مشاهده می‌شود. در نهایت در جدول (۳) اولویت هریک از عوامل اثرگذار داخلی و خارجی آمده است؛ در ادامه با مرور و بررسی جدول (۴) مشخص می‌شود، وجود چشم‌اندازهای زیبا با مجموع وزن ۰/۹۳۰ رتبه نخست را در نقاط قوت، ناکافی بودن تسهیلات و خدمات با ۰/۹۴۵ در نقاط ضعف، بیشتر شدن انگیزه مسافرت با ۰/۸۸۷ در فرصت و آسیب به محیط زیست با ۰/۹۸۴ در نقاط تهدید قرار دارد.

جدول ۳. رتبه‌بندی نقاط قوت، ضعف، فرصت، تهدید از دیدگاه سه گروه مشارکت‌کننده

مستولان			گردشگران			خانوار ساکن			تحلیل SWOT
رتبه	وزن ک میانگین	وزن ک مجموع	رتبه	وزن ک میانگین	وزن ک مجموع	رتبه	وزن ک میانگین	وزن ک مجموع	
قوت‌ها									
۵	۰/۱۹۹۴	۰/۵۳۱	۷	۰/۱۹۶۸	۰/۶۲۴	۳	۰/۲۱۴۱	۰/۸۴۵	S۱: داشتن پتانسل‌های لازم در ناحیه مورد مطالعه برای سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی توریسم
۱	۰/۱۹۹۸	۰/۹۰۱	۱	۰/۱۹۹۸	۰/۹۹۲	۱	۰/۱۹۹۸	۰/۹۳۰	S۲: وجود چشم‌اندازهای زیبا و فضای سبز و باغ‌های میوه در نزدیکی نواحی روستایی
۸	۰/۲۰۰۰	۰/۲۲۲	۹	۰/۱۹۹۶	۰/۶۰۵	۹	۰/۱۹۹۴	۰/۳۸۹	S۳: وجود حس مشارکت در اهالی روستاهای منطقه
۴	۰/۲۷۲۰	۰/۶۰۰	۵	۰/۱۹۹۶	۰/۷۰۹	۷	۰/۲۱۴۷	۰/۶۰۸	S۵: وجود آداب و رسوم، و فرهنگ‌های محلی و سنتی با توجه به برپایی مراسم مذهبی بزرگ، تمرکز چندین امام‌زاده
۲	۰/۱۹۹۸	۰/۷۷۲	۲	۰/۱۹۹۸	۰/۹۷۴	۲	۰/۱۹۵۶	۰/۹۰۷	S۶: مجاورت و نزدیکی به شهر قم و دیگر نقاط شهری و استان‌های همسایه
۶	۰/۱۹۹۴	۰/۴۴۹	۸	۰/۱۹۸۴	۰/۶۱۹	۸	۰/۱۹۹۲	۰/۵۳۳	S۷: اعتقاد مسئولان به داشتن توانمندی‌های بالقوه در منطقه برای ایجاد اشتغال از طریق توسعه گردشگری
۷	۰/۱۹۹۶	۰/۳۰۶	۶	۰/۱۸۰۸	۰/۵۶۶	۶	۰/۱۹۹۶	۰/۶۴۲	S۸: داشتن محیط آرام و بدون آلودگی صوتی، به‌خصوص برای شهرنشینان به‌منظور استراحت و کسب آرامش
۳	۰/۱۹۹۶	۰/۶۵۴	۳	۰/۱۹۹۶	۰/۸۸۴	۴	۰/۱۹۹۷	۰/۷۶۲	S۹: داشتن آب‌وهوای مطلوب در فصول گرم سال نسبت به شهر قم
۹	۰/۱۹۹۶	۰/۱۵۷	۴	۰/۱۹۹۶	۰/۸۴۳	۵	۰/۱۹۹۴	۰/۷۴۷	S۱۰: وجود منابع آب طبیعی، چشمه و قنات در سطح روستاهای هدف
ضعف‌ها									
۸	۰/۱۹۹۸	۰/۲۰۸	۶	۰/۱۹۹۶	۰/۷۱۲	۳	۰/۲۰۸	۰/۸۵۷	W۱: نامناسب بودن و کم‌رنگ بودن نقش هدایتگر و سرمایه‌گذار دولت و بخش خصوصی در زمینه گردشگری
۱	۰/۱۹۹۸	۰/۹۳۴	۱	۰/۱۹۹۸	۰/۹۸۷	۱	۰/۱۹۹۸	۰/۹۴۸	W۲: ناکافی بودن تسهیلات و خدماتی همچون مکان‌های اقامتی، پذیرایی و رفاهی
۷	۰/۱۹۹۸	۰/۳۰۳	۸	۰/۱۹۹۴	۰/۷۰۰	۸	۰/۱۹۹۴	۰/۵۳۷	W۳: نبود افراد آموزش‌دیده و نیروهای متخصص در زمینه گردشگری در این نواحی
۴	۰/۱۹۹۸	۰/۷۴۰	۳	۰/۱۹۹۶	۰/۹۴۸	۵	۰/۱۹۹۵	۰/۶۸۵	W۴: نامناسب بودن زیرساخت‌ها، از جمله راه مناسب و خدمات بهداشتی
۲	۰/۱۹۹۸	۰/۹۲۹	۲	۰/۱۹۹۶	۰/۹۶۵	۲	۰/۱۹۹۶	۰/۸۹۵	W۵: ظرفیت‌پذیری محدود در زمینه جذب گردشگر، به‌دلیل محدودیت منابع
۳	۰/۱۹۹۸	۰/۸۳۶	۷	۰/۱۸۴۸	۰/۶۷۴	۴	۰/۱۹۹۸	۰/۷۴۰	W۶: توزیع نامناسب گردشگران در فصول سال، به‌ویژه کاهش در زمستان و پاییز
۶	۰/۱۹۹۶	۰/۴۵۴	۵	۰/۱۹۹۶	۰/۸۰۵	۷	۰/۱۹۹۸	۰/۵۹۲	W۷: بی‌اطلاعی گردشگران در رابطه با برخی جاذبه‌ها
۵	۰/۱۹۹۶	۰/۶۱۲	۴	۰/۱۹۹۶	۰/۸۱۷	۶	۰/۱۹۹۶	۰/۶۴۵	W۸: عدم دسترسی مناسب و آسان به برخی جاذبه‌ها

ادامه جدول ۳. رتبه‌بندی نقاط قوت، ضعف، فرصت، تهدید از دیدگاه سه گروه مشارکت‌کننده

مسنولان			گردشگران			خانوار ساکن			تحلیل SWOT
رتبه	میانگین وزن‌ها	مجموع وزن‌ها	رتبه	میانگین وزن‌ها	مجموع وزن‌ها	رتبه	میانگین وزن‌ها	مجموع وزن‌ها	
فرصت‌ها									
۳	۰/۲۰۹۲	۰/۷۶۱	۴	۰/۲۰۶۲	۰/۹۱۰	۳	۰/۱۹۹۶	۰/۸۵۹	۰۱: افزایش توجه دولت به امر گردشگری و برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در این بخش
۶	۰/۱۹۹۸	۰/۴۳۰	۷	۰/۱۹۹۴	۰/۷۲۳	۸	۰/۱۹۹۴	۰/۵۹۳	۰۲: وجود قابلیت‌ها و پتانسیل‌های بالقوه در زمینه ورزش‌های کوهستانی
۱	۰/۲۰۱	۰/۸۷۵	۱	۰/۱۹۹۴	۰/۹۶۲	۱	۰/۱۹۹۸	۰/۸۸۷	۰۳: بیشتر شدن انگیزه مردم به مسافرت و گردش در سطح استان
۲	۰/۱۹۸۱	۰/۷۹۸	۲	۰/۱۹۹۸	۰/۹۴۶	۲	۰/۱۹۹۶	۰/۸۱۹	۰۴: نزدیکی کلان‌شهر قم و شهرهای اطراف، همچون کاشان و... به این مناطق
۷	۰/۲۲۶	۰/۳۳۹	۸	۰/۱۹۹۶	۰/۶۹۲	۶	۰/۱۹۹۶	۰/۶۷۳	۰۵: جذب گردشگر و افزایش درآمد با استفاده از اطلاع‌رسانی و ایجاد تسهیلات لازم
۵	۰/۱۹۹۸	۰/۵۰۰	۵	۰/۲۰۳۶	۰/۸۶۸	۴	۰/۱۹۹۶	۰/۷۵۳	۰۶: بیشتر شدن توجه و حمایت دست‌اندرکاران کشور برای حفظ گردشگر داخلی، توسعه روستا و ایجاد اشتغال
۴	۰/۱۹۹۴	۰/۵۹۰	۳	۰/۱۹۹۶	۰/۸۹۲	۵	۰/۱۹۹۶	۰/۷۳۱	۰۷: تأسیس و احداث باغ‌وحش یا باغ پرندگان
۸	۰/۱۹۹۴	۰/۲۴۶	۶	۰/۱۹۹۸	۰/۷۹۹	۷	۰/۱۹۹۶	۰/۶۶۵	۰۸: توجه بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری ناحیه
تهدیدها									
۶	۰/۱۹۹۴	۰/۴۴۹	۶	۰/۱۹۹۴	۰/۶۶۰	۶	۰/۱۹۹۴	۰/۷۵۷	ت۱: بالارفتن قیمت زمین و مسکن در این ناحیه با انتخاب روستاها به‌منزله روستاهای نمونه گردشگری
۳	۰/۱۹۹۸	۰/۸۰۵	۳	۰/۱۹۹۶	۰/۹۱۲	۳	۰/۱۹۹۸	۰/۹۱۱	ت۲: وجود تسهیلات و خدمات بهتر در مکان‌های رقیب، همچون نیاسر کاشان و محلات
۲	۰/۱۹۹۸	۰/۹۰۱	۲	۰/۱۹۹۶	۰/۹۷۳	۲	۰/۱۹۵۶	۰/۹۶۴	ت۳: تراکم بیش‌ازحد و شلوغ شدن این نواحی
۱	۰/۱۹۹۸	۰/۹۶۷	۱	۰/۱۹۹۸	۰/۹۸۹	۱	۰/۱۹۹۸	۰/۹۸۴	ت۴: آسیب به مزارع و باغ‌ها، آلودگی محیط زیست، از جمله آب‌وخاک و از بین بردن درختان
۴	۰/۱۹۹۸	۰/۷۲۷	۵	۰/۱۹۹۴	۰/۸۰۳	۴	۰/۱۹۹۸	۰/۸۷۰	ت۵: وجود پیچ‌وخم‌های اداری در گرفتن مجوزهای لازم از سوی دولت برای ایجاد تسهیلات گردشگری
۵	۰/۱۹۹۶	۰/۶۰۱	۴	۰/۱۹۹۶	۰/۸۷۹	۵	۰/۱۹۹۶	۰/۸۶۱	ت۶: از بین رفتن فرهنگ و آداب و رسوم محلی

جدول ۴. اولویت نقاط قوت و ضعف، فرصت و تهدید از دیدگاه سه گروه مشارکت کننده

اولویت بندی نقاط ضعف (W)		اولویت بندی نقاط قوت (S)	
۱	ناکافی بودن مکان‌های اقامتی، پذیرایی و رفاهی	۱	وجود چشم‌اندازهای زیبا و فضای سبز و باغ‌های میوه
۲	ظرفیت‌پذیری محدود به دلیل محدودیت منابع	۲	مجاورت و نزدیکی به شهر قم
۵	نامناسب بودن و کم‌رنگ بودن نقش هدایتگر و سرمایه‌گذار دولت و بخش خصوصی در زمینه گردشگری	۳	دارا بودن پتانسیل‌های لازم در ناحیه مورد مطالعه برای سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی گردشگری در راستای استفاده از منابع طبیعی و انسانی
۶	توزیع نامتناسب گردشگران در فصول سال، به خصوص کاهش در زمستان و پاییز	۴	وجود آداب و رسوم و فرهنگ‌های محلی و سنتی با توجه به برپایی مراسم مذهبی بزرگ
۳	نامناسب بودن زیرساخت‌ها، از جمله راه مناسب و خدمات بهداشتی	۵	اعتقاد مسئولان به وجود توانمندی‌های بالقوه در منطقه برای ایجاد اشتغال و توسعه روستایی از طریق توسعه گردشگری
۴	عدم دسترسی مناسب و آسان به برخی جاذبه‌ها	۷	داشتن محیط آرام و بدون آلودگی صوتی، به خصوص برای شهرنشینان جهت استراحت و کسب آرامش
۷	بی‌اطلاعی گردشگران در رابطه با برخی جاذبه‌ها	۸	وجود حس مشارکت در اهالی روستاهای منطقه
۸	نبود افراد آموزش‌دیده در زمینه گردشگری	۶	آب‌وهوای خنک‌تر در فصول گرم سال، نسبت به شهر قم
		۹	وجود آب‌های طبیعی، چشمه و قنات در سطح ناحیه
اولویت بندی تهدیدها (T)		اولویت بندی فرصت‌ها (O)	
۱	آسیب به مزارع و باغ‌ها و آلودگی محیط زیست	۱	بیشتر شدن انگیزه مردم به مسافرت و گردش در سطح استان
۲	تراکم بیش‌ازحد و شلوغ شدن نواحی	۳	افزایش توجه دولت به بخش گردشگری و سرمایه‌گذاری
۳	وجود تسهیلات و خدمات بهتر در مکان‌های رقیب همچون نیاسر کاشان و محلات	۲	نزدیکی کلان‌شهر قم و شهرهای اطراف، همچون کاشان و... به این مناطق
۵	وجود پیچ‌وخم‌های اداری در گرفتن مجوزهای لازم از سوی دولت	۴	بیشتر شدن توجه و حمایت مسئولان کشور برای حفظ گردشگر داخلی و ایجاد اشتغال
۴	از بین رفتن فرهنگ و آداب و رسوم محلی	۷	جذب گردشگر و افزایش درآمد با استفاده از اطلاع‌رسانی و ایجاد تسهیلات لازم
۶	بالارفتن قیمت زمین و مسکن در این ناحیه با زمزمه و انتخاب روستاهای نمونه گردشگری	۶	وجود قابلیت‌ها و پتانسیل‌های بالقوه در زمینه ورزش‌های کوهستانی
		۵	احداث باغ وحش و باغ پرندگان

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۵. نتایج ماتریس عوامل داخلی

عوامل	امتیاز	رتبه	امتیاز نهایی
S1	۰.۰۶۸۹۱۲	۲.۹	۰.۱۹۹۸۴۵
S2	۰.۰۷۵۸۴۴	۰.۵۴	۰.۰۴۰۹۵۶
S3	۰.۰۳۱۷۳۴	۵	۰.۱۵۸۶۲
S4	۰.۰۴۹۵۸۴	۳	۰.۱۴۸۷۵۲
S5	۰.۰۷۳۹۶۸	۱.۱	۰.۰۸۱۳۶۵
S6	۰.۰۴۳۴۶۸	۴.۲	۰.۱۸۲۵۶۶
S7	۰.۰۵۲۳۵۷	۳.۶	۰.۱۸۱۴۸۵
S8	۰.۰۶۲۱۴۳	۱.۹	۰.۱۱۸۰۷۲
S9	۰.۰۶۰۹۲	۳.۴	۰.۲۰۷۱۲۸
W1	۰.۰۶۹۸۹۱	۳.۳	۰.۲۳۰۶۴
W2	۰.۰۷۷۳۱۲	۰.۶	۰.۰۴۶۳۸۷
W3	۰.۰۴۳۷۹۴	۴.۴	۰.۱۹۲۶۹۴
W4	۰.۰۵۵۸۶۴	۲.۳	۰.۱۲۸۴۸۷
W5	۰.۰۷۳۹۹	۱.۱	۰.۰۸۰۲۸۹
W6	۰.۰۶۰۳۴۹	۲.۷	۰.۱۶۲۹۴۲
W7	۰.۰۴۸۲۷۹	۳.۴	۰.۱۶۴۱۴۹
W8	۰.۰۵۲۶۰۱	۲.۹	۰.۱۵۲۵۴۳
جمع	۱		۲.۴۸۳۹۱۹

منبع: یافته‌های پژوهش

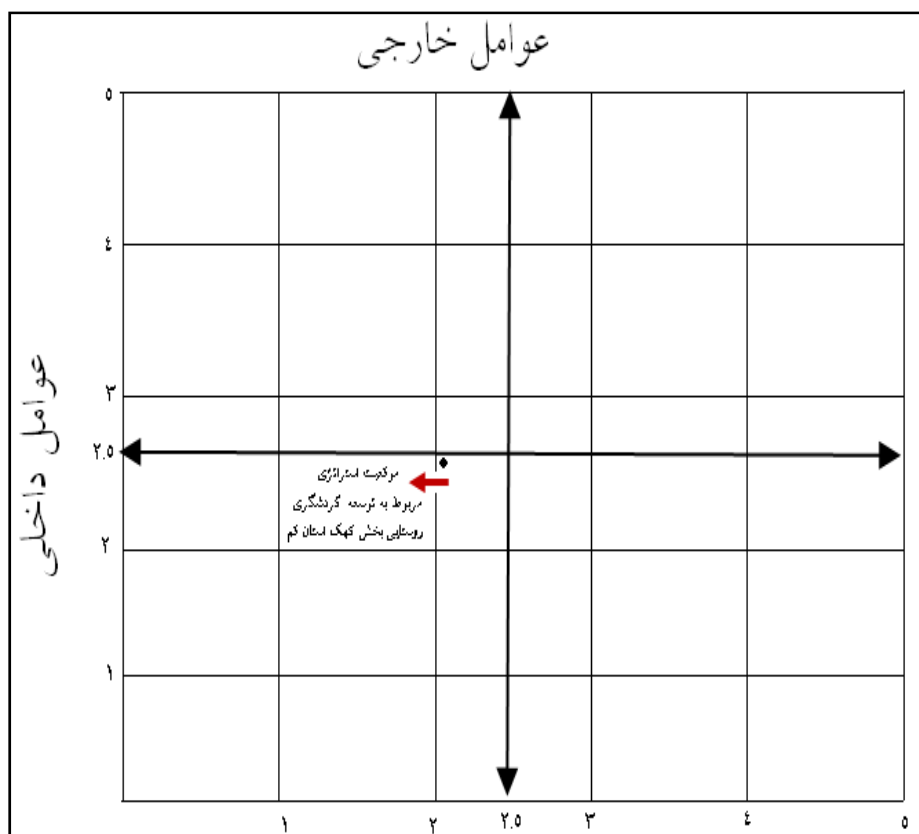
نتیجه نهایی از ارزیابی عوامل داخلی (مجموع نمره نهایی ۲/۴۸)، بیانگر آن است که نقاط ضعف گردشگری روستایی در بخش کهک استان قم، از نقاط قوت آن بیشتر است و راهبردهای کلان باید به گونه‌ای تدوین شوند که با استفاده از توانمندی‌های موجود در بخش مورد مطالعه، نقاط ضعف حاکم بر شرایط داخل منطقه را برطرف کنند.

جدول ۶. نتایج ماتریس عوامل خارجی

عوامل	امتیاز	رتبه	امتیاز نهایی
O1	۰.۰۷۵۸۳۶	۱.۹	۰.۱۴۴۰۸۱
O2	۰.۰۵۲۳۵۳	۴	۰.۲۰۹۴۱۲
O3	۰.۰۷۸۳۰۸	۰.۲	۰.۰۱۵۶۶۲
O4	۰.۰۷۳۳۰۵	۱.۱	۰.۰۷۹۵۳۶
O5	۰.۰۵۹۴۱۶	۴	۰.۲۳۷۶۶۴
O6	۰.۰۶۴۴۷۸	۲.۵	۰.۱۶۶۱۹۵
O7	۰.۰۶۴۵۳۶	۲.۲	۰.۱۴۱۹۷۹
O8	۰.۰۵۸۷۰۹	۴	۰.۲۳۴۸۳۶
T1	۰.۰۶۶۸۳۱	۳.۴	۰.۲۲۷۲۲۵
T2	۰.۰۸۰۴۲۸	۱.۷	۰.۱۳۶۷۲۸
T3	۰.۰۸۵۱۰۶	۱.۱	۰.۰۹۳۶۱۷
T4	۰.۰۸۶۸۷۲	۰.۶	۰.۰۵۲۱۲۳
T5	۰.۰۷۶۸۰۸	۲.۷	۰.۲۰۷۳۸۲
T6	۰.۰۷۶۰۱۴	۲.۷	۰.۲۰۵۲۳۸
جمع	۱		۲.۱۵۱۶۸۴

منبع: یافته‌های پژوهش

استنتاج نهایی از ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (مجموع نمره نهایی ۲/۱۵) آن است که تهدیدهای فرا روی گردشگری روستایی منطقه بیشتر از فرصت‌های پیرامون آن بوده و در نتیجه راهبردهای کلان برای گردشگری بخش کهک، باید به گونه‌ای تدوین شود که بتوان با استفاده از فرصت‌های موجود در منطقه بر تهدیدهای موجود غلبه کرد.

شکل ۳. تعیین راهبرد نهایی

نتیجه‌گیری

در مدل سوات (SWOT) برای بررسی عوامل تأثیرگذار درونی و بیرونی، بر اساس راهبردهای چهارگانه زیر عمل می‌شود:

- راهبردهای تهاجمی یا رقابتی (SO) که بر نقاط قوت درونی و فرصت‌های بیرونی تأکید دارد؛
- راهبردهای تنوع (ST) که بر نقاط قوت درونی و تهدید بیرونی تأکید دارد؛
- راهبردهای تدافعی (WT) بر اساس نقاط ضعف درونی و تهدید بیرونی استوار است؛
- راهبرد بازنگری یا بازپروری (WO) که به نقاط ضعف درونی و فرصت‌های بیرونی تأکید دارد.

با استفاده از چهار راهبرد فوق و مقایسه عوامل داخلی و خارجی، راهکارهای توسعه گردشگری روستایی ارائه

شده است.

۱- راهبردهای تهاجمی: این راهبرد برای بهره‌برداری از فرصت‌های پیش رو مورد نظر قرار می‌گیرد. بنابراین در پاسخ به سؤال اول پژوهش، این مطالعه نشان داده است که روستاهای هدف دارای پتانسیل لازم برای جذب گردشگر هستند و سه اولویت درج‌شده در جدول (۴) به‌منزله نقاط قوت روستاهای هدف، به‌دست آمد. با توجه به برخورداری از پتانسیل‌های لازم در ناحیه مورد مطالعه، شامل وجود جاذبه‌های گردشگری در نواحی روستایی و مجاورت و نزدیکی به شهر قم، می‌توان با توجه به رویکرد جامعه به امر گردشگری روستایی و افزایش انگیزه مردم به مسافرت و گردش، به ترغیب بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در روستا پرداخت. همچنین با توجه به خرده‌فرهنگ‌های محلی و سنتی، برپایی مراسم مذهبی، تمرکز فضاهای طبیعی و مراکز فرهنگی در روستاهای مورد بررسی، می‌توان با اطلاع‌رسانی و ارائه تسهیلات و تأکید بر تفاوت‌های اقلیمی میان شهر قم و روستاهای مورد بررسی، به جذب بیشتر گردشگران مذهبی که به شهر قم سفر می‌کنند، اقدام کرد.

۲- استراتژی تنوع: هدف از این بخش شناسایی مهم‌ترین نقاط قوت درون ناحیه‌ای برای مقابله با تهدیدهای بیرونی است که نواحی گردشگری با آن روبه‌رو هستند. بر این اساس، وجود محیط آرام و بدون آلودگی هوا و آلودگی‌های صوتی - بصری، به‌خصوص برای شهروندان تهران و قم، انگیزه کافی برای سفر به فضاهای روستایی نزدیک را فراهم می‌آورد. این سفرهای کوتاه در بسیاری از موارد با تخریب و آلودگی محیط زیست، از جمله آب، خاک، مزارع و باغ‌ها و نیز، آسیب فضاهای روستایی همراه است. ایجاد مکان‌های اقامتی مناسب، راهنمایی و اطلاع‌رسانی و ایجاد فضاهای پذیرایی مناسب، تا حد زیادی می‌تواند از پیامدهای منفی این جریان جلوگیری کند. باور مسئولان محلی و ناحیه‌ای به توانمندی‌های گردشگری روستایی بالقوه در منطقه، زمینه‌ای مناسب برای ایجاد اشتغال و توسعه روستایی و ایجاد رقابت با مکان‌های مشابه، مانند نیاسر و ایبانه به‌شمار می‌رود که در راهبرد تنوع مورد بحث است.

۳- راهبردهای تدافعی: به حداقل رساندن نقاط ضعف فراروی نواحی گردشگری ناشی از تهدیدهای بیرونی، هدف اساسی در این بخش است. از تهدیدهای عمده گردشگری در ناحیه مورد بررسی، نبود افراد آموزش‌دیده و نیروهای متخصص در زمینه گردشگری در روستاهای هدف، توزیع نامناسب گردشگران در فصول سال، تراکم بیش‌ازحد و آسیب به مزارع و باغ‌ها در تابستان، آلودگی محیط زیست و درنهایت ناکافی بودن تسهیلات و خدمات همچون مکان‌های اقامتی، پذیرایی، رفاهی عدم دسترسی مناسب و آسان به برخی جاذبه‌ها است.

۴- راهبرد بازنگری: در پاسخ به سؤال دوم پژوهش، این مطالعه نشان داد که با توجه به اولویت‌های (۱) و (۳) نقاط ضعف درج‌شده در جدول (۴)، رابطه معناداری میان فراهم‌نشدن زیرساخت‌ها و جذب گردشگر در روستاهای هدف برقرار است. ناکافی بودن تسهیلات و خدماتی چون، مکان‌های اقامتی، پذیرایی، نبود تسهیلات لازم برای حمایت از توسعه بخش خصوصی، عدم شناخت قابلیت‌ها و پتانسیل‌های بالقوه در زمینه ورزش‌های کوهستانی منطقه، مهم‌ترین نقاط ضعف به‌شمار می‌روند.

پیشنهادها

تدوین برنامه‌ها، به‌منظور دستیابی به‌اهداف راهبردی و نهایی تنظیم‌شده و سازوکارهای نظارت و ارزیابی، سیاست‌ها و

برنامه‌های ارائه شده، بر مبنای همین اهداف و راهبردها ارائه می‌شود (کانی و همکاران، ۱۳۸۷). می‌توان گفت نتیجه اصلی این پژوهش ضرورت برنامه‌ریزی گردشگری روستایی در برخی از روستاها، مانند روستاهای مورد بررسی در این مقاله است. بنا بر فرضیه‌ها و مطالعه‌ای که انجام شد، گسترش گردشگری در ناحیه مورد مطالعاتی، می‌تواند با برنامه‌ریزی در دو سطح بلندمدت و کوتاهمدت عملی شود.

برنامه‌های بلند مدت شامل:

- گسترش زیرساخت‌ها و خدمات با توجه به موقعیت مکان‌های رقیب در نیاسر و محلات؛
- جلوگیری از تخریب محیط زیست و تنظیم برنامه‌های توسعه گردشگری متناسب با شرایط زیست‌محیطی منطقه؛
- استفاده از خرده‌فرهنگ‌های بومی در توسعه گردشگری؛
- ایجاد بستری مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در فعالیت‌های گردشگری منطقه.

برنامه‌های کوتاهمدت شامل:

- شناسایی جاذبه‌های گردشگری و تبلیغات برای شناساندن آنها با روش‌های مختلف و بازاریابی برای جذب گردشگران و تبدیل روستاهای منطقه به قطب گردشگری روستایی در استان؛
- برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای روستاییان و آموزش‌های مرتبط تعامل با گردشگران؛
- ایجاد زمینه مشارکت ساکنان روستاها برای توسعه روستا؛
- احیا و تولید صنایع دستی بومی برای عرضه به گردشگران؛
- جمع‌آوری صحیح و ماشینی زباله و دفع بهداشتی فضلاب روستاها برای جلوگیری از آلودگی محیط زیست.

منابع

1. Afrakhteh, H., 2008, **Planning of Rural Settlements**, Parham, Tehran. (in Persian)
2. Alfered, D., 2000, **Strategic Management, Trans**, By Seyyed Mohammad Arabi, Ali Parsaeian, Cultural Research Bureau, Tehran. (in Persian)
3. Alizadeh, K., 2003, **Effects of Tourists on the Presence of Environmental Resources in the City of Mashhad Torghabeh Division**, in: Geographical Research, No. 44, PP. 55-70. (in Persian)
4. Blangya, S., Mehta, H., 2006, **Ecotourism and Ecological Restoration**, Nature Conservation Journal, No. 14, PP. 233-236.
5. Briedenhann, J., Wickens, E., 2003, **Tourism Routes as a Tool for the Economic Development of Rural Areas-Vibrant Hope or Impossible Dream?** Tourism Management, Vol. 25, No. 1, PP. 71-79.
6. Eftekhari, A., Ghaderi, E., 2002, **Tourism Role in Rural Development (Review of Evaluating a Theory Framework)**, Modarres, No. 25, PP. 23-40. (in Persian)
7. Eftekhari, A., Mahdavi, D., 2006, **Rural Tourism Development Strategies Using the SWOT Model Lavasanat Small Villages**, No. 45, PP. 1-30. (in Persian)

8. Ghaderi, Z., 2003, **Planning Principles of Sustainable Development of Rural Tourism**, Municipalities Organization Country, Tehran. (*in Persian*)
9. Ghahramani, N., 2007, **Tourism Role in Rural Development, Case Study: Valley Kan-Sulaghan**, M. Sc. Thesis, Tehran University, Tehran. (*in Persian*)
10. Gharakhlu, M., 2006, **Geography of Tourism and Leisure Planning**, Tourism Organization Publications, Tehran. (*in Persian*)
11. Goreham, G.A., 2006, **Encyclopedia of Rural America the Land and People**, Second Edition Composition & Design, ATLAS Systems. (*in Persian*)
12. Hoseynzadeh-dalir, K., Heydari, R., 2003, **Tourism in Iran**, Journal of Geography and Regional Development Reseach, No.1, PP. 23-49. (*in Persian*)
13. Liu, A., 2006, **Tourism in Rural Areas: Kedah, Malaysia School of Tourism**, Tourism Management, No. 27, PP. 878-889.
14. Mahmoudei-nejad, H., Pourjafar, M.R., Ansari, M., 2007, **Position of Tourism in Rural Sustainable Development: Opportunities and Challenges**, Journal of Housing and Revolution, No. 118, PP. 54-65. (*in Persian*)
15. Mottiar, Z. and Quinn, B., 2003, **Shaping Leisure/Tourism Places: the Role of Holiday Home Owners: a Case Study of Courtown, Co. Wexford, Ireland**, Leisure Studies, Vol. 22, PP. 109-127.
16. Msoum, J., 2003, **Principles and Concepts of Rural Tourism**, Dehyariha, No. 4, PP. 18-25. (*in Persian*)
17. Najafi e kani, A., Motee- lanegrudi, S.H., Najafi, K., 2008, **Feasibility of Developing Ecotourism in Rural Areas, Using Analytical Models of SWOT: Sample City of Amol**, Iran Geographic Society, Vol. 6, No. 19-18, PP. 121-138. (*in Persian*)
18. Ostadi, A., 2004, **Ecotourism: Wealth Lies in Iran**, Dehyariha, No. 9, PP. 25-28. (*in Persian*)
19. Qom Province Statistical Yearbook, 2006, **Deputy Governor of Qom**.
20. Sadr e Mousavi, M., Kahnamuee, J., 2007, **Evaluation of Tourism Facilities from the Perspective of Tourists East Azarbaijan**, Geographical Research, No. 61, PP. 129-143. (*in Persian*)
21. Saqae, M., 2003, **Capabilities of Rural Tourism in Iran**, M. Sc. Thesis, University of Mashhad. (*in Persian*)
22. Shakeri, R., 2004, **Guide to Study and Develop Environmental Impacts Tourism Development Projects**, M. Sc. Thesis, Tehran University. (*in Persian*)
23. Tavallae, S., 2006, **Overview of the Tourism Industry**, Kharazmi University, Tehran. (*in Persian*)